ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Блаженнішого Володимира,
Митрополита Київського і всієї України
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ДЕНЬ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДИСКУСІЇ

(за матеріалами наукового засідання)

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 3

Хмельницький – 2016

День Соборності України: історико-політологічні дискусії*:*
Збірник наукових праць Хмельницького інституту МАУП. – Випуск 3. – Хмельницький, 2016. – 148 с.

УДК 94(477).084.61
ББК 63.3(4Укр)
З 53

День Соборності України: історико-політологічні дискусії : зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельницького ін-ту МАУП, 2016. – Вип. 3. – 148 с.

У збірнику наукових праць вміщено статті, виголошені на засіданні Всеукраїнської науково-практичної конференції "День Соборності України: історико-політологічні дискусії". Авторами статей розкрито такі питання: історія української державності; День Соборності України: початки ідеї соборності; передумови возз'єднання українських земель; Акт возз'єднання українських земель: політологічний аналіз; День Соборності України: історія та сучасність.

Редакційна колегія:

Головний редактор: Білий Л. Г., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту МАУП.

Члени редакційної колегії:

Авсієвич А.В., доктор філософії в галузі права; **Байдич В.Г.,** кандидат історичних наук, директор Державного архіву Хмельницької області; **Брицький П.П.,** доктор історичних наук, професор; **Гуменюк А.Ф.,** кандидат економічних наук, доцент; **Гундерук Л.М.,** кандидат психологічних наук, доцент; **Дацюк О.А.,** кандидат богослов'я; **Ковальчук Т.В.,** кандидат історичних наук, доцент; **Коцюк В.Д.,** кандидат історичних наук; **Олійник В.В.,** кандидат педагогічних наук, доцент; **Олійник М.П.,** кандидат історичних наук, доцент; **Парандій В.О.,** кандидат історичних наук, доцент (відповідальна за випуск); **Трембіцький А.М.,** кандидат історичних наук, старший науковий співробітник.

Рецензенти:

Лозовий В.С., *доктор історичних наук, професор (м. Київ).*
Дацків І.Б., *доктор історичних наук, професор (м. Тернопіль).*

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 1 від 28 січня 2016 р.)

© Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом, 2016

День Соборності України: історико-політологічні дискусії*:*
Збірник наукових праць Хмельницького інституту МАУП. – Випуск 3. – Хмельницький, 2016. – 148 с.

В. В. Олійник,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

РЕФОРМУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА ПОДІЛЛІ В ПЕРІОД ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (1917–1920 РР.)

На сучасному етапі реформування загальної середньої освіти актуальним є пошук шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, спрямованого на виховання ініціативної, самодостатньої, творчої особистості учня. Новаторство в будь-якій справі можливе лише на основі критичного використання історико-педагогічного досвіду минулого. У руслі зазначеного важливим є звернення до проблеми реформування освіти, зокрема, в галузі шкільництва, що може бути корисним у практиці сучасної шкільної освіти.

У період визвольних змагань українського народу (1917–1920) склалися умови, сприятливі для розвитку й утвердження української держави, створення національної системи виховання. Українські уряди (Центральна Рада, Гетьманат, Директорія) намагалися реформувати шкільну освіту. Зазначимо, що в Україні процес реформування шкільництва проходив у складних суспільно-політичних (зміна суспільного ладу; зміна урядів; політичних режимів; громадянська війна), соціально-економічних (відсутність приміщень для нових українських шкіл; брак коштів; недостатня кількість підручників), культурологічних (мова, традиції, культура), педагогічних (розвиток громадсько-педагогічної думки, недостатня кількість досвідчених учителів з української мови й літератури, українознавства; творча діяльність педагогів) умовах.

У період керівництва Центральної Ради (початок березня 1917–29 квітня 1918 р.) у сферах початкової і середньої школи відбулися певні реформи: підготовка шкільних підручників українською мовою та мовами національних меншин; створення курсів українознавства для вчителів, посади вчителя української мови

і літератури; українізація; відкриття різних типів державних і приватних українських шкіл; уведення до навчального процесу української мови і літератури, географії та історії України [1, с. 86].

За часів Гетьманату (29 квітня – 13 грудня 1918 р.) продовжились реформи шкільної освіти: відкриття українських шкіл; українізація діючих навчальних закладів; об'єднання всіх типів початкової школи; ліквідування органів керівництва школами відомства Святого Синоду; підпорядкування Міністерству народної освіти і мистецтва військових гімназій; уведення обов'язкового початкового навчання [1, с. 87, с. 150, с. 151].

У добу Директорії Українська Народна Республіка (13 листопада 1918 – кінець 1920 р.) повертається до досвіду реформування освітньої галузі в період Центральної Ради: запровадження загальнообов'язкового навчання, єдиної всестанової загальноосвітньої виховуючої, національно-державної, діяльної (трудової) восьмирічної двоступеневої школи (І ступінь – молодша основна 4-річна школа; ІІ – старша основна 4-річна школа, після закінчення якої можна продовжити навчання в 4-річній колегії (ІІІ ступінь) з профільними відділами або в 4-річних професійних школах; різнотипність державних і приватних дівочих, хлоп'ячих, мішаних навчальних закладів; використання усталеної (імперського періоду) системи оцінювання знань школярів [1, с. 151].

У досліджуваний період в Україні відбулися зміни в сфері розбудови середньої освіти – розгорталась широка мережа українських шкіл (початкових: нижчих і вищих початкових шкіл, земських; середніх: реальних, комерційних, торговельних і духовних шкіл, духовних семінарій (хлоп'ячих), дівочих єпархіальних шкіл, гімназій (хлоп'ячих і дівочих). За формою власності вони поділялися на державні, громадські та приватні.

Розвиток шкільної освіти регламентувався нормативними документами українських урядів. Генеральний секретар народної освіти І. Стешенко видав циркуляр "До української людності" (від 13 жовтня 1917 р.), в якому йшлося про здійснення в усіх початкових школах України навчання українською мовою, а в неукраїнських – про введення до навчального процесу предметів українознавства і української мови [5, арк. 3].

У грудні 1918 року Подільський губерніальний комісар згідно з розпорядженням Міністерства внутрішніх справ УНР видав наказ, який зобов'язував усі установи даного відомства Поділля: писати книжки, складати та оформлювати всі таблиці, документи українською мовою; вживати українську мову під час публічних виступів [3, арк. 1].

У січні 1919 року при Подільському губерніальнім земстві було створено Губерніальну раду освіти [3, арк. 4]. Іншим розпорядженням культурно-освітньої колегії при Воєнно-революційнім комітеті регламентувалося, що всі дошкільні (дитячі садки, притулки, майдани, дитячі клуби, курси дошкільного виховання і т. ін.), шкільні (нижчі і вищі початкові, середні школи), а також установи мистецтва (театри, кінематографи, музеї, музичні і художні школи) перейшли у відомство культурно-освітньої колегії [3, арк. 5]. Наказом Департаменту вищої та середньої школи наголошувалося на участі в складі комісії представника Кам'янецької повітової народної управи для остаточного створення документа "Проекту єдиної школи в Україні". У цьому законопроекті зазначалося, що школа має бути виховуючою, національно-державною, діяльною. Головне завдання проектованої школи полягало у вихованні учнів, за основу якого потрібно брати те, що є в дитячій душі. Також наголошувалось, що моральне, релігійне, фізичне та громадянське виховання має ґрунтуватись на національних засадах. Школа повинна бути діяльною, тобто близькою до життя дитини [3, арк. 11].

У розглядуваний період у Подільській губернії відбулася реорганізація двокласних шкіл: Кам'янецької дівочої школи у вищу початкову, Чернокозинецької дівочої школи в жіночу вчительську семінарію, Майдано-Трепівської хлоп'ячої школи у вищу початкову при Майдано-Трепівській учительській семінарії, Жолоб'янської хлоп'ячої школи в гімназію, Сутиської, Велико-Мечетняньскої, Межибізької хлоп'ячих шкіл в учительську семінарію, Ольгопільської дівочої школи в жіночу вчительську семінарію, Чуківської, Жванчицької хлоп'ячих шкіл у вищу початкову, Забужанської хлоп'ячої школи в учительську семінарію з вищою початковою школою [4, арк. 4].

У навчальному процесі початкових і середніх навчальних

закладах України до початку 1920 р. зберігався Закон Божий, який виконував виховні функції (адже своїм змістом був спрямований на моральне та етичне виховання) і був другим за значенням у предметній сітці навчального плану після української мови [6, арк. 26]. Так, на Поділлі у Вербській, Волоській, Гусятинській, Мар'янівській, Рихтецькій та ін. початкових школах священики, а в окремих навчальних закладах учителі читали Закон Божий [4, арк. 10].

У 1919 р. у м. Кам'янці-Подільському функціонували такі початкові школи: Біланівська, Гоголівська, Грінченківська, Пирогівська, Пушкінська, Русько-фільварська, 1-ша Фільварська, Шевченківська [4, арк. 2, арк. 3]. У школах запроваджувався навчальний предмет "українознавство". Навчально-виховний процес (особливо в україномовних школах) значно поповнився різноманітними заходами на національних засадах. Цього ж року в зв'язку з реорганізацією Кам'янець-Подільського вищого початкового училища в гімназію імені Степана Руданського для учнів проводився святковий вечір, на якому були присутні поважні особи міста і сам С. Петлюра (голова Директорії УНР). Актовий зал прикрасили гірляндами з шовковими жовто-блакитними стрічками, на стінах висів портрет Т. Шевченка у вишитому рушнику. Особливості проведення: захід розпочався з виконання гімну "Ще не вмерла Україна", потім з промовою виступив директор гімназії І. Прокопович, учні читали і декламували вірші з "Кобзаря", бойскаути-спортсмени виконали гімнастичні вправи [2, с. 18, с. 24, с. 28]. Отже, в ході шкільного реформування здійснювалося виховання учнів на традиціях, звичаях, обрядах, багатовіковій виховній спадщині українського народу.

Зазначимо, що в школах з метою допомоги бідним дітям певного закладу та сім'ям загиблих воїнів проводилися благодійні заходи. Це були платні (інколи безплатні) літературно-музичні вечори, на яких учні читали вірші, виконували твори відомих поетів, письменників, композиторів, а зібрані кошти віддавали у фонд допомоги бідним дітям. Такі вечори для учнів організовували вчителі і батьківський комітет. Так, у 1917 р. у Подільській губернії проводилися благодійні заходи в таких навчальних закладах: Летичівській чоловічій гімназії (учнівський вечір (8 січня); організатори – учителі і батьківський комітет), Вінницькому

реальному училищі (літературно-вокально-музичний вечір (30 січня); організатори – учителі і батьківський комітет), Вінницькій чоловічій гімназії (вечір-вистава), Кам'янець-Подільській чоловічій гімназії (літературно-музичний вечір), Брацлавській чоловічій гімназії (учнівський вечір (8 лютого) [7, арк. 25, арк. 40, арк. 54, арк. 66, арк. 68, арк. 75, арк. 102; 8, арк. 4, арк. 6, арк. 7, арк. 8, арк. 29, арк. 58, арк. 82].

Таким чином, у Подільській губернії в період визвольних змагань українського народу (1917–1920 рр.) функціонували різнотипні навчальні заклади. Відбувалося реформування галузі шкільництва. Українськими урядами було створено нормативну базу, що заклала підвалини організації національного виховання в навчальних закладах. Навчально-виховний процес у школах здійснювався на національних (відродження українських народних звичаїв і традицій), гуманістичних (повага до дитини, зближення учнів і вчителів, школи і сім'ї), трудових (творча праця) засадах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті: монографія / Л. Д. Березівська. – Київ : Богданова А. М., 2008. – 406 с.

2. Беляев В. П. Старая крепость : трилогия / В. П. Беляев ; предисл. С. С. Смирнова. – К. : Рад. шк., 1984. – 574 с.

3. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХмО), ф. Р-2353, оп. 1, спр. 4, арк. 79.

4. ДАХмО, ф. Р-2353, оп. 1, спр. 527, арк. 24.

5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 2201, оп. 1, спр. 12, арк. 171.

6. ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 45, арк. 174.

7. Центральний державний історичний архів у м. Києві (далі – ЦДІАУ), ф. 707, оп. 167, спр. 2, арк. 252.

8. ЦДІАУ, ф. 707, оп. 168, спр. 1, арк. 110.

Ковальчук О.Л.
БРАТСТВО ТАРАСІВЦІВ – РУХ ЗА НАЦІОНАЛЬНУ І ПОЛІТИЧНУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ……. 93

Олійник В. В.
РЕФОРМУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА ПОДІЛЛІ В ПЕРІОД ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (1917–1920 РР.)……... 103

Олійник Ю. В.
ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА НА ПОДІЛЛІ В ДОБУ ДИРЕКТОРІЇ УНР ……..... 108

Парандій В.О.
НАЦІОНАЛЬНІ ЕЛІТИ ЯК ФАКТОР УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ…….. 113

Трембіцький А. М.
ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОБОРНОСТІ В СВІТОБАЧЕННІ ТИМІША ОЛЕСІЮКА…….. 122

ДОДАТКИ…….. 133

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ……. 144

ЗМІСТ…… 146